III НАУКОВИЙ НАПРЯМ

ФІЛОСОВСЬКІ, ІСТОРИЧНІ, ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

ДИНАМІКА СТІЙКИХ ПРОЯВІВ АГРЕСИВНОСТІ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ КОМАНДНИХ ВИДІВ СПОРТУ В ПРОЦЕСІ БАГАТОРІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Войтенко Сергій, Перепелиця Максим, Поліщук Володимир
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Анотація. Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням агресивних проявів у поведінці спортсменів у сучасному спорті та відсутністю єдиного науково обґрунтованого підходу до їх оцінювання, інтерпретації та регуляції. В умовах інтенсифікації змагальної діяльності особливого значення набуває вивчення ігрової агресії як потенційно конструктивного чинника спортивної результативності, що потребує подальшого теоретичного обґрунтування та практичної оптимізації в системі багаторічної підготовки спортсменів. **Мета дослідження** – установити динаміку перманентного рівня агресивності юних футболістів у процесі багаторічної підготовки та визначити його значення для спортивного відбору в командних видах спорту. **Матеріали та методи.** У дослідженні взяли участь 54 юних футболісти 2014 року народження, які представляли дитячо-юнацькі спортивні школи. Експериментальний процес тривав упродовж 2023–2025 років і мав лонгітюдний характер, що передбачало багаторазове обстеження одних і тих самих спортсменів у різні вікові періоди. У дослідженні використано аналіз і узагальнення науково-методичної літератури, проєктивну методику «Неіснуюча тварина» та методи математичної статистики. **Результати роботи та ключові висновки.** Результати дослідження засвідчили стабільний характер перманентного рівня агресивності юних футболістів із

DYNAMICS OF SUSTAINABLE MANIFESTATIONS OF AGGRESSIVENESS IN YOUNG ATHLETES OF TEAM SPORTS IN THE PROCESS OF MULTI-YEAR TRAINING

Voitenko Serhii, Perepelytsia Maksym, Polishchuk Volodymyr

Abstract. The relevance of the research topic is due to the growth of aggressive manifestations in the behavior of athletes in modern sports and the lack of a single scientifically based approach to their assessment, interpretation and regulation. In the context of intensification of competitive activity, the study of game aggression as a potentially constructive factor of sports performance is of particular importance, which requires further theoretical justification and practical optimization in the system of long-term training of athletes.**The purpose** of the study is to establish the dynamics of the permanent level of aggressiveness of young football players in the process of long-term training and determine its significance for sports selection in team sports. **Materials and methods.** The study involved 54 young football players born in 2014, who represented children's and youth sports schools. The experimental process lasted for 2023–2025 and was longitudinal in nature, which involved multiple examinations of the same athletes in different age periods. The study used analysis and generalization of scientific and methodological literature, the projective technique "Non-existent animal" and methods of mathematical statistics.**Results of the work and key conclusions**. The results of the study

тенденцією до його поступового зростання у віковій динаміці (10–12 років). Виявлено, що структура агресивності залишається відносно сталою, однак відбуваються зміни у величині коефіцієнта агресивності в межах кожного рівня. Спортсмени з підвищеним рівнем агресивності демонструють вищу адаптацію до умов тренувальної та змагальної діяльності порівняно з однолітками з низьким рівнем, що проявляється у вищій емоційній стійкості та здатності до подолання змагальних навантажень. Доведено, що перманентна агресивність є відносно стійкою індивідуально-психологічною характеристикою особистості спортсмена та може розглядатися як інформативний критерій у системі спортивного відбору в ігрових видах спорту. Отримані результати підкреслюють необхідність цілеспрямованої педагогічної та психологічної регуляції ігрової агресії з метою забезпечення її конструктивного спрямування в процесі багаторічної підготовки юних спортсменів.

Ключові слова: *юні футболісти, ігрова агресія, перманентний рівень агресивності, лонгітюдне дослідження, спортивний відбір, командні види спорту.*

showed the stable nature of the permanent level of aggression of young football players with a tendency to its gradual increase in age dynamics (10–12 years). It was found that the structure of aggression remains relatively stable, however, there are changes in the value of the coefficient of aggression within each level. Athletes with an increased level of aggression demonstrate higher adaptation to the conditions of training and competitive activities compared to peers with a low level, which is manifested in higher emotional stability and the ability to overcome competitive loads. It is proven that permanent aggressiveness is a relatively stable individual and psychological characteristic of the athlete's personality and can be considered as an informative criterion in the system of sports selection in game sports. The results obtained emphasize the need for targeted pedagogical and psychological regulation of game aggression in order to ensure its constructive direction in the process of long-term training of young athletes.

Keywords: *young football players, game aggression, permanent level of aggression, longitudinal study, sports selection, team sports.*

Постановка проблеми. Сучасний спорт характеризується зростанням агресивних проявів у поведінці спортсменів, що набуває як позитивних (ігрових), так і деструктивних форм. Теоретичні підходи до трактування агресії залишаються суперечливими: у науковій літературі вона розглядається переважно як негативне явище, тоді як у тренерській практиці – якпрояв рішучості, енергійності та боротьби за перемогу [2, 3, 8]. Відсутність єдиного розуміння сутності агресії створює проблему невідповідності між теоретичними положеннями та практичними вимогами підготовки спортсменів.

Незважаючи на те, що ігрова агресія є природним і потенційно конструктивним елементом змагальної діяльності, науково обґрунтовані підходи до її оцінки, регуляції та цілеспрямованого використання залишаються недостатньо розробленими [7, 12, 16]. Фрагментарність знань і відсутність системного підходу

вимагають створення цілісної концепції стратегічного застосування ігрової агресії у спорті, що визначає актуальність і науково-практичну значущість дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прояв агресивної поведінки є важливим елементом спортивної діяльності. Під терміном «агресія» більшість спортивних психологів розуміють наполегливу, атакуючу, домінуючу поведінку, яку слід спрямовувати в конструктивне русло. У спортивній практиці це явище часто визначають як «спортивну злість», що вважається допустимою і виправданою умовами змагальної боротьби[6, 8, 17]. Опитування показують, що більшість спортсменів вважають агресію необхідною умовою перемоги, за умови, що вона не виходить за межі правил і спортивної етики [4, 11].

Дослідження вказують на зростання кількості агресивних проявів у сучасному спорті, особливо в командних видах. Юні спортсмени частіше демонструють вербальну агресію – крик, сварки, емоційні вибухи, іноді підкріплені фізичними діями [1, 3, 9]. Змагальна діяльність відбувається в умовах постійної конфліктності, де межа між позитивними та негативними емоціями є розмитою, що вимагає науково обґрунтованих підходів до регуляції поведінкових актів спортсменів [3, 10, 14].

Зарубіжні автори [10, 14, 16, 17] розглядають агресію як функціональну реакцію, що може бути частиною тактичної стратегії та сприяти досягненню результату. Водночас питання динаміки агресивності юних спортсменів у процесі багаторічної підготовки залишаються недостатньо вивченими. Це зумовлює потребу подальших досліджень, спрямованих на визначення закономірностей її формування, прояву та регуляції у спортивній діяльності.

Мета дослідження – установити динаміку перманентного рівня агресивності юних футболістів у процесі багаторічної підготовки та визначити його значення для спортивного відбору в командних видах спорту.

Матеріал і методи дослідження. У дослідженні взяли участь юні футболісти ВОДЮСШ «Нива» (м. Вінниця) та ДЮФК «Яско» 2014 року народження (n = 54) на початковому етапі підготовки. Дослідження проводилося упродовж 2023–2025 рр.

Методи дослідження включали: аналіз і узагальнення науково-методичної літератури; проєктивну методику «Неіснуюча тварина» (М.З. Дукаревич); методи математичної статистики.

Проєктивну методику застосовано для визначення рівня агресивності юних спортсменів. Оцінювання здійснювали за особливостями малюнка (кількість і характер гострих кутів, наявність ознак агресії – зуби, кігті, роги, дзьоб, а також характеристики ліній, розмір, поза та вираз зображення). Інтерпретацію результатів проводили за системою симптомокомплексів агресивності (І. А. Фурманов), із бальною оцінкою 0,1–0,2 за показник, що дозволило визначити перманентний рівень агресивності та віднести учасників до відповідних рівнів (підвищений, високий, середній, низький).

Обробку даних здійснювали з використанням показників описової статистики: середнього арифметичного (M), середньоквадратичного відхилення (S) та коефіцієнта варіації (*V*).

Результати дослідження. Для виявлення рівня агресивності в учасників експерименту використовувалася проективна методика «Неіснуюча тварина

Дослідження мало лонгітюдний характер: рівень агресивності тих самих юних футболістів визначався у віці 10, 11 та 12 років. Отримані результати подано в таблиці 1.

У процесі аналізу показників коефіцієнта агресивності (КА) виявлено різний ступінь її вираженості. Так, юні футболісти10років утворили чотири рівні агресивності, кількісний склад яких мав такий початковий вигляд: підвищений – 3 особи, високий– 8, середній–12, низький–31.

Таблиця 1

Показники коефіцієнта агресивності юних футболістів 10-12 років

Вік, кількість	Рівень агресивності							
	Низький		Середній		Високий		Підвищений	
	n	(КА) ум.од	n	(КА) ум.од	n	(КА) ум.од	n	(КА) ум.од
10 років n=54	31	0,15	12	0,30	8	0,47	3	0,75
11 років n=47	26	0,18	10	0,34	8	0,56	3	0,82
12 років n=32	13	0,20	9	0,38	7	0,62	3	0,88

На другому етапі дослідження у гравців 11років відбулися незначні зміни показників коефіцієнта агресивності в межах рівневої структури. Якщо на підвищеномута високому рівні кількість юних футболістів залишилася незмінною, то на інших рівнях спостерігається зменшення кількості обстежуваних: на середньому – до 10 осіб, а на низькому – до 26 осіб. Зменшення кількості учасників зумовлене вибуттям частини спортсменів із тренувального процесу, а не переходом між рівнями.

На третьому етапі (12 років) ця тенденція набула більш вираженого характеру: підвищений рівень – 3 особи, високий – 7, середній – 9, низький – 13.

Отже, у процесі дорослішання футболістів спостерігається зменшення кількості учасників, насамперед, серед осіб із низьким рівнем агресивності.

Така динаміка є закономірною, оскільки тренувальна та змагальна діяльність відбувається в умовах високої конкуренції, що супроводжується частими конфліктними ситуаціями, зумовленими зіткненням інтересів сторін. У цьому середовищі гравці з підвищеним рівнем агресивності функціонують більш

упевнено: їм притаманні імпульсивність, емоційна нестійкість і схильність до відкритого вираження невдоволення.

Перебуваючи у стані внутрішнього напруження, вони під час ігрових єдиноборств швидко вивільняють накопичену негативну енергію через агресивні дії, що виконує функцію своєрідної психоемоційної розрядки в процесі тренувальної та змагальної діяльності.

Чого не можна сказати про гравців із низьким рівнем агресивності. Як правило, це більш стримані у виявах емоцій спортсмени, які накопичену негативну енергію схильні трансформувати, зокрема, в образливість. З часом це почуття посилюється, і вони часто не можуть самостійно впоратися з внутрішнім емоційним напруженням. За відсутності своєчасної психологічної підтримки з боку тренера більшість із них поступово втрачають мотивацію та залишають тренувальну групу. Саме цим пояснюється різниця між кількістю спортсменів із низьким рівнем агресивності, які припинили заняття, та гравцями з підвищеним рівнем цього показника.

У процесі багаторічних спостережень за досліджуваною групою юних футболістів було встановлено, що з 31 спортсмена з низьким рівнем агресивності продовжили заняття лише 13 (41,9%),тоді як серед спортсменів із середнім рівнем – 75,0%, із високим – 87,5%, а з підвищеним рівнем вибуття не зафіксовано.Це свідчить про вищу адаптаційну здатність спортсменів із підвищеним рівнем агресивності до умов тренувальної та змагальної діяльності.

У результаті проведеного аналізу чітко простежується значущість показників рівня агресивності юних футболістів у процесі багаторічної підготовки з позиції спортивного відбору для занять обраним видом спорту. Встановлено, що гравці з підвищеним рівнем агресивності мають вищу адаптаційну здатність до умов спортивної діяльності, ніж їхні однолітки з низьким рівнем агресивності.

Отримані результати дають підстави розглядати рівень агресивності як один із важливих критеріїв відбору дітей для спеціалізованих занять спортивними іграми. Виявлена динаміка коефіцієнта агресивності за його рівнями свідчить про достатню стабільність цього показника протягом усього періоду спостереження. Майже всі учасники експерименту з моменту початку дослідження залишалися в межах того рівня агресивності, який був зафіксований на першому етапі.Тому особливий інтерес становить аналіз змін коефіцієнта агресивності всередині кожного рівня, результати якого подано на рисунку 1.

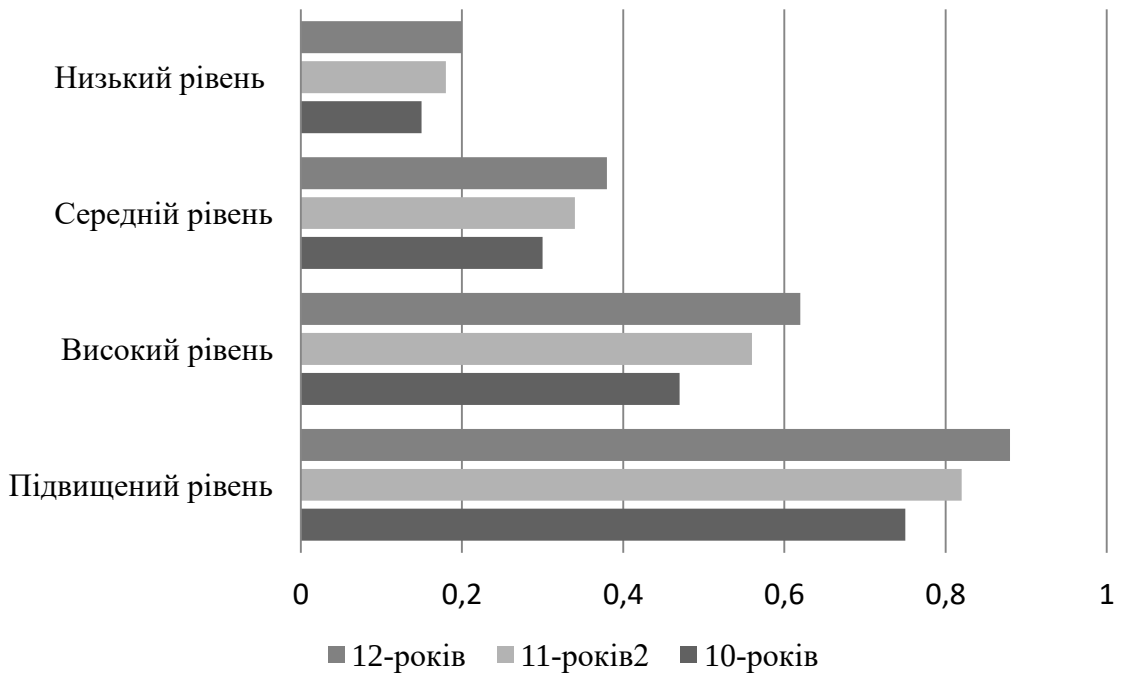

Рис. 1. Динаміка показників коефіцієнта агресивності (КА) юних футболістів 10-12 років за їх рівнем (ум.од.)

Аналіз динаміки коефіцієнта агресивності показав його поступове зростання у всіх групах:

1) низький рівень – від 0,15 до 0,20 ум. од.;
2) середній – від 0,30 до 0,38 ум. од.;
3) високий – від 0,47 до 0,62 ум. од.;
4) підвищений – від 0,75 до 0,88 ум. од.

Аналіз динаміки цих даних дає змогу виділити кілька характерних особливостей:

по-перше, для показника агресивності властива стабільність протягом усього періоду спостережень;

по-друге, поточні значення коефіцієнта можуть певною мірою змінюватися, іноді навіть виходячи за межі типових значень, однак у довготривалій перспективі вони залишаються в межах свого вихідного рівня;

по-третє, визначальним чинником у формуванні цих тенденцій виступають умови тренувальної та змагальної діяльності, які сприяють розвитку специфічних форм поведінки, властивих спортивним іграм, передусімтих, що потребують прояву високого рівня змагальної агресивності в ситуаціях ігрового протистояння.

Дискусія. Проблема агресивності у спорті залишається однією з ключових у сучасній спортивній психології. Багато дослідників (Silva, 1980; Maxwell, 2004; Kerr, 2005) розглядають агресію як функціональну характеристику поведінки спортсмена, що виконує роль адаптивного механізму в умовах висококонкурентного середовища. У цьому контексті агресивність трактується не

як суто негативне явище, а як необхідна якість, що сприяє досягненню спортивного результату, підтриманню домінантної позиції та реалізації змагальної мотивації. Такий підхід узгоджується з отриманими результатами, які свідчать про стабільність перманентного рівня агресивності у юних футболістів і його зв'язок з адаптацією до вимог спортивної діяльності.

Водночас низка авторів (Bredemeier, &Shields, 1986; Kirker, Tenenbaum, &Mattson, 2000; Kavussanu, &Boardley, 2009) акцентують увагу на морально-психологічних і ціннісних аспектах агресивної поведінки спортсменів. Зокрема, підкреслюється, що ефективність прояву ігрової агресії значною мірою залежить від рівня сформованості спортивної етики, командної культури та стилю керівництва тренера. Отримані нами дані підтверджують ці положення: юні спортсмени з підвищеним рівнем агресивності демонструють кращу адаптацію до емоційно напружених умов змагальної діяльності, проте потребують цілеспрямованої педагогічної регуляції з боку тренера для запобігання переходу агресивних проявів у деструктивні форми.

Окремої уваги заслуговують дослідження Terry, &Jackson (1985) та Wann (1997), у яких агресія розглядається як енергетичний і мотиваційний ресурс спортсмена. Автори зазначають, що керована агресивність сприяє мобілізації функціональних можливостей організму та підвищує готовність до подолання труднощів. Результати проведеного дослідження узгоджуються з цими положеннями: поступове зростання коефіцієнта агресивності в межах кожного рівня може свідчити про формування вольової спрямованості та психологічної стійкості юних футболістів у процесі багаторічної підготовки.

Разом із тим, отримані результати корелюють із висновками Несен та Зелененка (2019), які відзначають тенденцію до стабілізації агресивності в юнацькому віці та її зв'язок з індивідуально-психологічними особливостями особистості спортсмена. Це дає підстави розглядати рівень агресивності як один із діагностичних критеріїв спортивного відбору та психологічного супроводу юних спортсменів.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язати з розробкою ефективних методик педагогічної регуляції ігрової агресії, а також із визначенням оптимального співвідношення між її конструктивними та деструктивними формами в умовах тренувальної та змагальної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі аналізу результатів проведеного дослідження можна сформулювати такі висновки:

1. Динаміка перманентного рівня агресивності юних футболістів 7–9 років у процесі багаторічної підготовки має відносно стабільний характер і відображає індивідуально-психологічні особливості особистості. Водночас спостерігається тенденція до зростання коефіцієнта агресивності з віком.

2. Перманентна агресивність виступає стійким особистісним утворенням, на відміну від ситуативних емоційних проявів, і може розглядатися як інформативний

критерій у системі спортивного відбору та прогнозування адаптації до тренувальної та змагальної діяльності в ігрових видах спорту.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні детермінованості рівнів агресивності індивідуально-психологічними особливостями особистості юних спортсменів ігрових видів спорту, а також у розробці ефективнихметодик педагогічної регуляції ігрової агресії та визначенні оптимального співвідношення між її конструктивними та деструктивними формами в умовах тренувальної та змагальної діяльності.

Список літературних джерел

1. Вознюк Тетяна, Свіршук Наталія, Сікорська Лілія. Аналіз підготовленості кваліфікованих гандболістів у змагальному періоді. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр.*2023. Вип. 15(34), С. 167–177 https://doi.org/10.31652/2071-5285-2023-15(34)-167-177

2. Войтенко Сергій, Перепелиця Максим, Поліщук Володимир. Психолого-педагогічнийсупровід у системі «тренер-спортсмен-батьки». *Фізична культура, спорт та здоров'янації: зб. наук.пр.*Вінниця. 2025. Вип. 19 (38). С. 382–391. https://doi.org/10.31652/2071-5285-2025-19(38)-382-391

3. Гринь, О. Р.,Гринь А. Р. Особливості прояву агресії та агресивності у спортсменів в різних умовах спортивної діяльності. *Fundamental and Applied Researchinthe Modern World: Proceedings of X International Scientific and Practical Conference*, Boston, USA, 12–14 May 2021. Boston: BoScience Publisher, 2021. Pp. 259–267.

4. Костюкевич В. М., Войтенко С. М., Стасюк І. І. *Контроль у футболі : навчальний посібник.* Вінниця : ТВОРИ,2023. 244 с.

5. Костюкевич, В. Структура та інтегральна оцінка техніко-тактичної діяльності елітних футбольних команд. *Спортивна наука та здоров'я людини*.2026. Вип. 2(12), 126–139. https://doi.org/10.28925/2664-2069.2024.29

6. Несен, О., Мицкан, Т. Статеві особливості прояву агресивності у спортсменів різних видів спорту. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*, 2022(37), 22–29. https://doi.org/10.15330/fcult.37.22-29

References

1. Vozniuk Tetiana, Svirshuk Nataliia, & Sikorska Liliia. (2023). Analiz pidhotovlenosti kvalifikovanykh handbolistiv u zmahalnomu periodi. *Fizychna kultura, sport ta zdorovia natsii*: zb. nauk. pr., 15(34), 167–177 https://doi.org/10.31652/2071-5285-2023-15(34)-167-177

2. Voitenko Serhii, Perepelytsia Maksym, & Polishchuk Volodymyr. (2025). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid u systemi «trener-sportsmen-batky». *Fizychna kultura, sport ta zdorov'ia natsi*i: zb. nauk. pr. Vinnytsia. Vyp. 19 (38). S. 382–391.https://doi.org/10.31652/2071-5285-2025-19(38)-382-391

3. Hryn, O. R. Hryn A. R (2021). Osoblyvosti proiavu ahresii ta ahresyvnosti u sportsmeniv v riznykh umovakh sportyvnoi diialnosti. Fundamental and Applied Researchinthe Modern World : Proceedings of X International Scientific and Practical Conference, Boston, USA, 12–14 May 2021. Boston : Bo Science Publisher, Pp. 259–267.

4. Kostiukevych V. M., Voitenko S. M., & Stasiuk I. I. (2023). Kontrol u futboli : navchalnyi posibnyk. Vinnytsia : TVORY, 244 s.

5. Kostiukevych, V. (2026). Struktura ta intehralna otsinka tekhniko-taktychnoi diialnosti elitnykh futbolnykh komand. *Sportyvna nauka ta zdorovia liudyny*, (2(12), 126–139. https://doi.org/10.28925/2664-2069.2024.29

6. Nesen, O., & Mytskan, T. (2022). Statevi osoblyvosti proiavu ahresyvnosti u sportsmeniv riznykh vydiv sportu. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Seriia: Fizychna kultura*, (37), 22–29. https://doi.org/10.15330/fcult.37.22-29

7. Nesen O. O., & Zelenenko N. O.

7. Несен О. О., Зелененко Н. О. Гендерні особливості агресивності спортсменів-ігровиків. *Спортивні ігри*, 2019. Вип. 1(11), С. 24–31. https://doi.org/10.5281/zenodo.2543548
8. Сигал Н.С., Штих В.А., Александров Ю.В. Агресія в спортивній діяльності. Слобожанський науково-спортивний вісник.2014; Вип. 3(41):86-9. URL: https://doi.org/10.15391/snsv.2014-3.017
9. Korobeinikova L, Iermakov S, & Korobeynikov G. Modern pedagogical aspects in the context of improving physical and psychological health: a comprehensive analysis. *Pedagogy of Health*. 2024;3(2):77-8. https://doi.org/10.15561/health.2024.0205
10. Kerr, J. H. *Rethinking aggression and violencein sport.* London: Routledge. 2005. 208 p.
11. Kirker, B., Tenenbaum, G., & Mattson, J. (2000). An investigation of the dynamics of aggression: Direct and displaced aggression in male and female athletes. *Journal of Sport Behavior*, 23(2), 178–193.
12. Kolosov, A., Voitenko, S., Kostiukevych, V., Vozniuk, T., Perepelytsia, M., Svirshchuk, N., & Chernyshenko, T. (2022). Comparative Performance of Soccer Teams of Different Age Groups. *Teorìâ ta Metodika Fìzičnogo Vihovannâ*, 22(2), 242–248. https://doi.org/10.17309/tmfv.2022.2.14
13. Kostiukevych, V., Lazarenko, N., Konnov, S., Vozniuk, T., Shynkaruk, O., Asauliuk, I., Shchepotina, N., Voitenko, S., & Svirshchuk, N. (2022). Integral Assessment of the Technical and Tactical Activity of a Highly Qualified Football Team. *Physical Education Theory and Methodology*, 22(3s), S85–S93. https://doi.org/10.17309/tmfv.2022.3s.12
14. Mytskan B., Fotujma O. (2004). Situational aggression of the sportsman is diagnosed. *Sports Involvementin Changing Europe: 2nd Conference of the EASS*, May 27–30, 2004, Rzeszów, Poland. Rzeszów, Pp. 57–60.
15. Mytskan B., Kurylyuk S., Fotujma A. (2006). *Psychic qualities and their role in the system of psychological training of judoists*. *Idō-Ruchdla Kultury : roczniknaukowy. 1730-2064. T. 6 (2006), s. 248-251*
16. Silva, J. M. (1980). Understanding

(2019). Henderni osoblyvosti ahresyvnosti sportsmeniv-ihrovykiv. Sportyvni ihry, 1(11), 24–31. https://zenodo.org/badge/DOI/10.5281/zenodo.2543548.svg
8. Syhal N. S., Shtykh V. A., & Aleksandrov Yu V. Ahresiia v sportyvnii diialnosti. *Slobozhanskyi naukovo sportyvnyi visnyk.* 2014;3(41):86-9. URL:https://doi.org/10.15391/snsv.2014-3.017
9. Korobeinikova L, Iermakov S, & Korobeynikov G. Modern pedagogical aspects in the context of improving physical and psychological health: a comprehensive analysis. *Pedagogy of Health*. 2024;3(2):77-8. https://doi.org/10.15561/health.2024.0205
10. Kerr, J. H. (2005). *Rethinking aggression and violence in sport.*London: Routledge. 208 p.
11. Kirker, B., Tenenbaum, G., &Mattson, J. (2000). An investigation of the dynamics of aggression: Direct and displaced aggression in male and female athletes. *Journal of Sport Behavior*, 23(2), 178–193.
12. Kolosov, A., Voitenko, S., Kostiukevych, V., Vozniuk, T., Perepelytsia, M., Svirshchuk, N., & Chernyshenko, T. (2022). Comparative Performance of Soccer Teams of Different Age Groups. *Teorìâ ta Metodika Fìzičnogo Vihovannâ*, 22(2), 242–248. https://doi.org/10.17309/tmfv.2022.2.14
13. Kostiukevych, V., Lazarenko, N., Konnov, S., Vozniuk, T., Shynkaruk, O., Asauliuk, I., Shchepotina, N., Voitenko, S., & Svirshchuk, N. (2022). Integral Assessment of the Technical and Tactical Activity of a Highly Qualified Football Team. *Physical Education Theory and Methodology*, 22(3s), S85–S93. https://doi.org/10.17309/tmfv.2022.3s.12
14. Mytskan B., Fotujma O. (2004).). Situational aggression of the sportsman is diagnosed. *Sports Involvement in Changing Europe:* 2nd Conferenceofthe EASS, May 27–30, 2004, Rzeszów, Poland. Rzeszów, Pp. 57–60.
15. Mytskan B., Kurylyuk S., & Fotujma A. (2006). *Psychic qualities and their role in the system of psychological training of judoists*. *Idō-RuchdlaKultury :*

aggressive behavior in sport. *Journal of Sport Psychology*, 2(3), 177–183.
17. Terry, P. C., &Jackson, J. J. (1985). The determinants and control of aggression in sport. *International Journal of Sport Psychology*, 16(3), 205–217.

roczniknaukowy. 1730-2064. T. 6 (2006), s. 248-251
16. Silva, J. M. (1980). Understanding aggressive behavior in sport. *Journal of Sport Psychology*, 2(3), 177–183.
17. Terry, P. C., & Jackson, J. J. (1985). Understanding aggressive behavior in sport. *Journal of Sport Psychology*, 16(3), 205–217.

Отримано /Received 13.04.2026
Прийнято до друку/ Accepted 27.04.2026
Опубліковано / Published 29. 05.2026

DOI: 10.31652/2071-5285-2026-21(40)-354-363

Відомості про авторів:
Войтенко С.М.;orcid.org/0000-0003-0025-1064; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Перепелиця М.О.;orcid.org/0000-0003-4283-2596; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Поліщук В.М.;orcid.org/0000-0002-2325-0382;Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу Creative Commons Attribution License